

Д.М. БекчановЎзбекистон Республикаси Президенти
ҳузуридаги Давлат бошқаруви
академияси катта ўқитувчиси**ХИТОЙ ХАЛҚ РЕСПУБЛИКАСИ РИВОЖЛАНИШИДА
ДАВЛАТ БОШҚАРУВ ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ
МОДЕРНИЗАЦИЯЛАШ**

Аннотация: Мазкур мақолада Хитой халқ республикасининг ривожланишида давлат бошқаруви соҳасидаги ислохотлари ҳамда уларнинг иқтисодий ривожланишга кўрсатган таъсири таҳлил қилинган. Мақолада ислохотларнинг асосий йўналишлари миллий ва регионал миқёсда кўрсатиб берилган. Шунингдек, мақолада ислохотларнинг мафкуравий жиҳатдан таъминланиши таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: давлат бошқарув, ислохотлар, мафкура, маҳаллий бошқарув, қонунлар.

Аннотация: В данной статье проводится анализ реформы государственного управления Китайской Народной Республики и ее влияния экономическому развитию страны. Статья раскрывает основные направления реформ в масштабе страны и на региональном уровне. Также, в статье анализируется идеологическая обеспеченность проводимых реформ.

Ключевые слова: государственное управление, реформы, идеология, законодательство.

Annotation: This article analyses the administrative reforms of People Republic of China and its influence to the economic development. Moreover, article highlights the main directions of the reforms in republic and in local level. Thus, in article examines the ideological support of conducted administrative reforms in China.

Key words: public management, reforms, ideology, law.

Ҳар қандай мамлакатнинг ривожланиши ва жаҳон ҳамжамиятида муносиб ўрин эгаллаши авваламбор тўғри ва самарали сиёсий ва иқтисодий йўлни танлашидир. Хитой Халқ Республикаси 1978 йилдан то бугунги кунгача узлуксиз равишда юқори кўрсаткичлар билан ривожланиши айнан бу даврда ички ва ташқи сиёсатини тубдан ислоҳ қилиб, янги давр талаблари асосида модернизация этиб борди ва бормоқда.

Бугунги кунда Хитой Халқ Республикаси жаҳоннинг иккинчи иқтисоди (АҚШдан кейин) ҳисобланиб, 2016 йил ҳолатига кўра ЯММси 11.2 триллион АҚШ долларни ташкил этади. Хитой дунё мамлакатлари орасида экспорт бўйича тўққизинчи ва импорт бўйича 11 ўринда. Дунё бўйича тўғридан-тўғри инвестицияларнинг 10 фоизини Хитой Халқ Республикасига киритилган инвестицияларга тўғри келса, хорижий мамлакатларга чиқарилган инвестицияларнинг 40 фоизи Хитой Халқ Республикаси ҳиссасига тўғри келади. Дунё аҳолисининг 21 фоизини Хитой Халқ Республикаси фуқаролари ташкил этади. Бу эса Хитойни жаҳоннинг иқтисодий ва сиёсий аренасида ўрни тобора ошиб боришига имкон яратади.

Хитой Халқ Республикаси 1949 йилда ташкил этилгач, Мао Цзэдун Хитойни ривожлантиришнинг коммунистик мафкураси асосида қуриш ғоясини илгари суради ва тез суръатларда ривожланишга қаратилган дастурлар қабул қилинади.

1966-1976 йилларда амалга оширилган “Маданий инқилоб” давлат бошқарув тизимида катта талофат етказиб, вилоят туман ва қишлоқ даражасидаги ҳокимиятлар деярли издан чиқиб кетди. Шу билан бирга бу даврда, ёш ва ўсмирлар отрядлари армияга таянган ҳолда Мао Цзэдунни “ўнг” душманларига қарши курашиб, жамиятнинг интеллектуал, маданий соҳаларини айниқса ўрта мактаб тизимини деярли вайрон қилиши. Бу даврни Хитойнинг оммавий ахборот воситалари “йўқотилган ўн йиллик” деб таъриф берадилар.[1]

1970 йилларнинг ўрталарида Хитой аҳолисининг 90 фоизи қишлоқ хўжалигида банд бўлиб аҳоли жон бошига даромади 92-270 АҚШ долларини ташкил этган.

Мао Цзэдуннинг вафоти “Маданий инқилоб”ни тугашига сабаб бўлди ва бу даврда Дэн Сяопиннинг ҳокимият тепасига келиши, давлатни ривожлантириш борасида янги ғоя ва қарашларнинг кириб келишига катта туртки бўлди. У томонидан илгари сурилган “модернизациялашнинг тўртта йўналиши” яъни, қишлоқ хўжалиги, саноат, армия, фан ва технологиялари соҳасини изчил ривожлантириш ғояси, Хитойни ривожланишидаги асосий қадам бўлди.

Шунингдек, Дэн Сяопин Хитойни ривожланиш моделини бирор бир давлатдан нусха кўчириш эмас, балки социализм ривожланишининг ўзига хос “Хитой модели”ни яратиш ғоясини илгари суради. Бунга асосан “очиқлик” ислоҳоти амалга оширила бошланади. Ушбу ислохот доирасида, мамлакатда ишлаб чиқариш муносабатлари тубдан ўзгартирилиб, уни иқтисодий глобаллашув жараёنларига интеграциялаш, хорижий капитални, ривожланган давлатларда эришилган илм ва фан ютуқларини ҳамда бошқарув тажрибаларини жалб этишга қаратилди. Шу билан бирга, Дэн Сяопин иқтисодий ислохотларни амалга ошириш учун авваламбор сиёсий тизимни ислоҳ қилиш лозимлигини алоҳида эътироф этган.

1978 йилга келиб Хитойнинг давлат бошқарув тизимида бир қанча муаммолар мавжуд бўлиб булар, давлат бошқарув органларида аниқ функцияларнинг йўқлиги, ҳокимият органлари ўртасида вазифаларни тақдорланиши, марказий ва маҳаллий бошқарув органлари ўртасида ваколатларнинг аниқ тақсимланмаганлиги ҳамда давлат аппаратида бюрократиянинг авж олганлиги. Натижада, давлатнинг иқтисодий салоҳиятини айниқса саноатни ривожлантириш, юқори малакали кадрлар тайёрлашнинг самарали тизимини шакллантириш, ишлаб чиқаришни ташкил этиш ҳамда уни самарадорлигини оширишда давлат бошқарувининг самарасиз тизими катта тўсиқ бўлган.

Давлат бошқаруви соҳасидаги ислохотлар 1978 йилдан бошланади ва шу йили, давлат бошқарув ислохотларининг асосий тамоиллари ишлаб чиқилади. Бу тамоиллар қуйидагилардан иборат: барча ислохотлар Хитой коммунистик партиясининг етакчилигида амалга оширилиши, турли қатлам аҳолининг ҳуқуқ ва манфаатлари оқилона тартибга солиниши, жамиятни ҳаддан зиёд психологик юк юкланишга йўл қўймаслик, ижтимоий қарама-қаршиликларни вақтида олдини олиш.

1978 -1982 йиллар оралиғи жамиятнинг янгиланиши йўлида муҳим давр бўлиб, биринчи уч йилни “қайта қуриш йили” деб эълон қилинди ва бунда “Маданий инқилоб” ғоя ва саркитларидан воз кечиш,

давлат бошқарув аппарати ҳодимларини “тозалаш” ва вазиятни барқарорлаштиришга қаратилди. Дэн Сяопин, Мао Цзэдуннинг ғояларини буткул қораламасдан уни баъзи томонларини такомиллаштирди.

Хитойнинг давлат бошқаруви соҳасидаги ислохотини 5 та босқичга: 1982, 1988, 1993 ва 2003 йилларга бўлинади.

1980 йилдан кейин, мамлакатда мафкура, сиёсат ва ижтимоий тизим тубдан ўзгарди. Мафкура, синфий қарашдан иқтисодий ривожланишга ўзгартирилиб, давлатнинг “режали иқтисодиёти” ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиётига алмаштирилди. Бунда, давлатнинг иқтисодий ресурсларни тақсимлашдаги ваколати қисқартирилди.

1982-1987 йиллар оралиғидаги давр “социализмни Хитой хусусияти билан ривожланиш”нинг бошланиши ҳисобланиб, бу даврда давлат бошқарув институтлари ислох қилиниши билан бирга фан-таълим ва ижтимоий-иқтисодий ривожланиш масалалари ҳам ўз аксини топди. Айниқса 1982 йили Хитой Халқ Республикасининг янги Конституцияси қабул қилиниб, унда “маданий инқилоб” даврида фаолияти тугатилган Хитой Халқ Республикаси Раиси институти қайта тикланди, Бутун Хитой Халқ Вакиллари Кенгаши доимий қўмитаси тузулиб уни ваколати оширилди. Шунингдек бу даврда, ҳудудий ва маҳаллий халқ ҳокимияти институти ташкил этилди ва барча даражадаги давлат органларининг функция ва вазифалари аниқ кўрсатилди ҳамда барча даражадаги давлат хизматчиларининг ваколат муддати аниқ белгиланди. Шу билан бирга, барча даражадаги вакиллик органлари доимий қўмиталарининг ҳодимлари бир вақтнинг ўзида бошқарув, суд ва прокуратура органларида ишлашлари чегараланди.

Ушбу ислохот, иқтисодиёт соҳасидаги бошқарув органларининг салоҳиятини ва самарадорлигини ошириш мақсадида бир-бирига яқин бўлган давлат органлари бирлаштирилди. Бундан ташқари, Бош вазир ўринбосарлари сони 13 нафардан 2 нафарга қисқартирилди, вазирлик даражасидаги мансаблар 540 тадан 180 тагача камайтирилди. Вазир даражасидаги мансабдор шахсларнинг лавозимни эгаллаш ёши 64 дан 60 га ва бошқа давлат хизматчиларининг ёши эса 58 дан 54 га тушурилди. Шу билан бирга, ҳукумат ислохотларга мойил малакали ёш мутахассисларни ишга ёллади ва бунда коллеж битирувчиларининг давлат хизматидаги улуши 37 фоиздан 52 фоизга ошди.

Янги Конституцияни қабул қилиниши ва унинг доирасида юқорида келтирилган ислохотларнинг амалга оширилиши Хитой Халқ Республикасининг сиёсий ва иқтисодий ривожланишидаги муҳим қадам бўлди.

Ушбу даврда, мафкуранинг ўзгариши, давлат бошқаруви органлари фаолияти такомиллашиб ваколат ва вазифалари аниқ белгиланиши ва давлат хизматига юқори малакали ёш хизматчиларнинг кириб келиши, Хитой Халқ Республикасининг самарали давлат сиёсатини ишлаб чиқишда ҳамда уни ҳаётга тадбиқ этишда муҳим ўрин тутди. Шунингдек, 1980-1988 йилларда давлат ЯММнинг ўсиши йилига ўртача 10,2% ни ташкил этиб, ЯММнинг аҳоли жон бошига ҳисоби 194 АҚШ долларидан 283 АҚШ долларига етди.

Лекин амалга оширилган ислохотлар узоқ муддатга мўлжалланган иқтисодий ва сиёсий ривожланиш

стратегияни амалга оширишда етарли даражада бўлмади.

Ўзгариб бораётган жаҳоннинг иқтисодий ва сиёсий муҳитига мослашиш мақсадида, 1980 йили бошланган сиёсий ислохотларни мантиқий давоми сифатида, 1988 йилнинг март-апрель ойида Бутун Хитой Халқ Вакиллариининг сессиясида сиёсий ислохотлар дастури қабул қилинди.

1988-1993 йиллар оралиғида давлат бошқаруви органлар тизими ва функцияларини модернизация қилиниб қуйидаги ислохотлар амалга оширилди: вазирлик ва давлат қўмиталари сони 45 дан 42 га тушурилиб, бунда 12 та вазирлик ва давлат қўмитаси қисқартирилиб 9 та янги лари тузилди, булар қаторида, энергетика, моддий ресурсларни бошқариш, қурилиш, авиация ва космос саноати, автоматлаштириш ва электроника саноати каби вазирликлар. Давлат Кенгашининг қўмита ва бўлимлари 77 тадан 39 тага қисқартирилди ва 5 та янгиси тузилди. Шунингдек, Давлат Кенгашининг аппарати ҳодимларининг умумий сони 10 мингтага қисқартирилди.

Шу билан бирга, бу даврдаги ислохот асосан “учта тузатиш” га қаратилган. *Биринчиси*, давлат бошқарув органларининг функцияларини тузатиш. Бундан асосий мақсад, барча даражадаги давлат бошқарув органларининг функцияларини аниқлаштириш ва давлатни саноатдан ажратиш. *Иккинчиси*, давлат бошқарув органлари фаолиятини оптималлаштириш, бунда давлат органларининг бўлим ва бўлинмалари сони камайтирилди.

Учинчиси, давлат бошқарув органларида кадрларни танлаш ва жой-жойига қўйиш. Бу борада давлат органларининг муҳим функцияларини бажарилишини таъминлаш учун зарур бўлган лавозимларнинг турини ва сонини аниқлаштириш. Шунингдек, давлатнинг баъзи бир иқтисодий функциялари профессионал каби жамоат ташкилотларига ўтказилди.

Умуман олганда, “учта тузатиш” ислохоти давлат органларида қарор қабул қилиш, маслаҳат бериш, йўналтириш, назорат қилиш, ва ахборот оқими ошишини таъминлади.

Шунга қарамасдан, 1988-1993 йиллардаги ислохот ўзининг ижобий натижалари билан бирга партия ва давлат хизматчилари орасида муҳолифатни вужудга келиши, инфляция даражасини ошиши бу даврдаги ислохотларни самарали ҳаётга тадбиқ қилинишига катта салбий таъсир кўрсатди, айниқса маҳаллий даражада. Шу билан бирга, ислохотчилар ва консерваторлар ўртасидаги қарама-қаршиликлар, кўплаб бўшлиқларни вужудга келтирди, бу эса коррупцияни авж олишига шароит яратди.

1988 йилда амалга оширилган ислохотлар 1991 йилга келиб давлат хизматчиларининг сони 40 млн. кишига етди, бу эса давлат бюджетининг бир йиллик ҳаражати 37 фоизини ташкил этди.

Шунингдек, мазкур давр ислохотининг яна бир муаммоси, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари аксарият раҳбарларининг ҳуқуқий билимлари сустлиги, янги қабул қилинаётган қонун ва қарорларни етарли даражада тушуниб ҳаётга тадбиқ эта олмаганлигида акс этди.

1993 йили Дэн Сяопин бошчилигида Хитой ҳукумати бозор иқтисодиёти билан социализмни бирлаштириш борасида янги “назарияни” илгари суриб, ислохотнинг янги босқичини бошлаб берди. Мазкур назарияга кўра ислохотлар биринчидан:

социалистик тузимни тугатишни ёки қайта қўриб чиқишни мақсад қилиб олмаслик; иккинчидан, юқори даражада марказлашган режали иқтисодий тизим ислохотнинг объекти бўлиши лозим. Бунда амалдаги иқтисодий тизимни тубдан қайта ташкил этиб, режали иқтисодиётдан бозор иқтисодиётига ўтиш масаласига қаратилди. Бу даврдаги ислохотлар доирасида, давлат бошқарув органларининг савдо-сотиқ ва хусусий тадбиркорлик тузилмалари фаолияти устидан назорати чекланди. Шу билан бирга Давлат Кенгаши департаментлари ўртасида самарали алоқа ўрнатилди ва вазифаларнинг такрорланиши олдини олиш мақсадида улар ўртасида ваколат ва вазифалар аниқ тақсимланди ҳамда ҳодимлар сони қисқартирилди.

Ш билан бирга, 1993 йили давлат хизматига қабул қилиш имтиҳони жорий этилиши, давлат хизмати профессионаллигининг ошиши кузатилди. Шу йили давлат хизматчиларини тартибга солувчи илк норматив ҳужжат – “Давлат хизматчилари тўғрисида вақтинчалик Низом” қабул қилинди. Давлат бошқаруви органларининг бирлашиши ва қисқариши натижасида давлат хизматчиларини ҳеч бири ишдан бўшатилмади ва кўпчилигини иқтисодий ташкилот, маҳаллий ҳокимият ва малакасини ошириш институтларига юборилди.

Сиёсий қўникмалар ва сай ҳаракатлар сустиги ҳамда ислохотнинг чегараланганлиги 1993 йилдаги ислохотларнинг мақсади тўла амалга ошмади.

1998 йилга келиб, Хитой Халқ Республикаси ривожланишнинг янги босқичига кирди ва бир қатор янги муаммоларни вужудга келтирди. Булар, ишсизлар сонининг ортиши, давлат тасарруфидаги тадбиркорлик тузилмаларининг иш самарадорлиги сустиги, маҳаллий талабнинг тақчиллиги, коррупция кенг тарқалиши, аҳоли ўртасида даромадлар фарқини ошиши ва ҳудудларнинг номутаносиб ўсиши. Иқтисодиётни ривожлантириш ва юқорида келтирилган муаммоларни ечиш учун давлат вазифаларни қайта қўриб чиқиш ва такомиллаштириш лозим бўлди. 1998 йил март ойида бўлиб ўтган Бутун Хитой Халқ вакилларининг тўққизинчи Конгрессида давлат бошқаруви ислохотининг янги режаси қабул қилинди. Мазкур режанинг учта асосий принципаал вазифаси қуйидагилардан иборат қилиб белгиланди: биринчиси, самарали мувофиқлаштириладиган ва бошқариладиган маъмурий тизимни яратиш; иккинчиси, юқори малакали ва профессионал бошқарувчилар корпусини яратиш; учинчиси, маъмурий тизимни Хитой жамияти ва социалистик бозор иқтисодиётига ҳамоханг равишда босқичма-босқич ривожлантириб бориш.

Тез суръатлар билан ривожланаётган бозор иқтисодиёти ноқонуний иқтисодий фаолият ва паст сифатли маҳсулотларни ишлаб чиқарилиш ҳолатини ривожланишига замин яратди. Бунга қарши курашиш учун Хитой ҳукумати, қонунни муҳофаза қилувчи ва иқтисодий соҳани тартибга солувчи давлат органлари фаолиятини кучайтириш борасида тегишли чораларни кўрди.

1998-2000 йиллар оралиғида, Хитой бўйлаб “ягона дарча” тизими жорий қилиниб, тадбиркорлик фаолиятига давлат томонидан рухсат беришнинг битта жойда амалга ошириш имконияти яратилди. Бундан кўзланган асосий мақсад, мамлакатда тадбиркорлик фаолиятини юритиш учун қулай шароит яратиш ва шу орқали хорижий инвесторларни кенг

жалб этиш. Кейинчалик мазкур тизим маҳаллий аҳоли учун ҳам хизмат кўрсата бошлаган.

Бозор иқтисодиётини ривожлантиришга қаратилган ислохот ижтимоий муаммоларни авж олишига олиб келди. Мазкур муаммоларни бартараф этиш борасида Меҳнат вазирлиги ўрнида Меҳнат ва ижтимоий ҳимоя вазирлиги ташкил этилди ва аҳолини ижтимоий ҳимоя қилишга қаратилган бир қатор дастурлар ишлаб чиқилиб, жорий этилди.

Шу билан бирга, бу даврда Хитой марказий ҳукуматининг 200 та функциялари маҳаллий ҳокимиятларга, давлат улуши бўлган корхоналарга ва фуқаролик жамияти институтларига ўтказилди.

1998 йилдаги ислохотларнинг ижобий натижалари билан бирга, ечилиши лозим бўлган муаммолар ҳам мавжуд эди. Булар, баъзи йирик корхоналар халигача давлат бошқаруви органлари томонидан бошқарилиши, яъни уларнинг раҳбарларини тайинлашда ва фаолиятини амалга оширишда ва давлат хизматчиларининг фаолиятида сезиларли даражада ўзгаришлар бўлмади. Шунингдек, глобализация жараёнида маҳаллий иқтисодиётни қўллаб-қувватлашнинг меъёрий ва институционал тизими мавжуд эмас эди. Шунга қарамай, бу даврдаги ислохот олдингиларига қараганда энг самаралиси ҳисобланиб, келажақдаги ислохотлар учун замин яратди.

2003 йилда янги ислохотлар даври бошланди. Бунга асосий сабаб бир тарафдан Хитой Халқ Республикасининг 2001 йили ноябрь ойида Бутун Жаҳон Савдо ташкилотига аъзо бўлгани бўлса, иккинчи тарафдан Хитой етакчиларининг тўртинчи авлоди ҳокимиятга келди. Бу давр ислохотининг асосий вазифалари давлат активларини бошқариш тизимини янада такомиллаштириш, макроеқтисодий назорат тизимини яхшилаш, молиявий тизимни мустаҳкамлаш, ички ва ташқи савдони интеграциялаштириш, озиқ-овқат ва ишлаб чиқариш ҳавфсизлигини таъминлаш режимини жорий этиш.

Юқоридаги вазифалардан келиб чиққан ҳолда қуйидагилар амалга оширилди: *биринчидан*, давлат активларини (давлат улуши бор корхоналарни) самарали бошқариш учун Давлат активларини назорат қилиш комиссияси ташкил этилди. Мазкур комиссия, Давлат Кенгаши томонидан тўғридан-тўғри бошқарилиб келинган давлат улуши бор корхоналарни, давлат мулкни бошқаришда марказлашган ваколатлар берилди. Шунингдек, мазкур тузилма давлат улуши бор корхоналар раҳбарларини халқаро бозорда фаол ва самарали иштирок этишларига яқиндан қўмак бериш вазифаси юклатилди. *Иккинчиси*, глобаллашган бозор иқтисодиётида рискларни бошқариш, молия институтлари ва банклар фаолияти устидан назоратни амалга ошириш учун Банк назорати комиссияси тузилди. Ушбу ўзгаришлар, Хитой Халқ Республикаси иқтисодиётининг реал ҳолати билан сиёсий жараёнлар ўртасидаги тафовут қисқартирилишига эришилди.

Хитой Халқ Республикаси бошқарув соҳасида амалга оширилган ислохотлар мамлакатнинг бозор иқтисодиёти асосида ривожланиш ва давлатнинг иқтисодий салоҳиятини юқори даражага олиб чиқишда муҳим ўрин тутди.

Адабиётлар рўйхати

1. Administrative Reform in China: Past, Present, and Future by QUN WANG Southeast Review of Asian Studies Volume 32 (2010) p. 103
2. Общество и государство в Китае: XL научная конференция / Ин-т востоковедения РАН. - М.: Ин-т востоковедения РАН, 2010. – 470 с.
3. Гудошников Л.М. Реформирование системы государственного управления в КНР // Проблемы Дальнего Востока. 2006, № 4.
4. Гудошников Л.М., Кокарев К.А. Реформа государственного аппарата // Китай на пути модернизации и реформ: 1949–1999. М., 1999.
5. Дандай Чжунго дэ жэньши гуаньли (Управление кадрами в современном Китае): В 2 тт. Пекин, 1994.
6. Дэн Сяопин вэньсюань (Избранные произведения Дэн Сяопина). Пекин, 1994. Т. 2.

С.Юсупов,
ТДЮУ докторанти

МУРОЖААТ ҚИЛИШ ҲУҚУҚИ ИНСТИТУТИ: АҚШ ВА ЕВРОПА ДАВЛАТЛАРИ ТАЖРИБАСИ

Анотация: мазкур мақолада давлат органларига жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари масаласи ривожланган давлатлар, жумладан АҚШ, Буюк Британия, Италия, Франция, Испания, Болгария, Финландия тажрибаси асосида ҳамда илмий жамоатчиликнинг ушбу соҳани тартибга солишга қаратилган назарий ва амалий фикрлари ҳамда тақлифлари илмий ёндашув асосида таҳлил этилган.

Калит сўзлар: ариза, шикоят, мурожаат, квазисудлов, маъмурий низолар, умумий юрисдикция судлари, маъмурий-судлов, муниципалитетларда, маҳаллий тармоқ бошқаруви органлари, ярашувчилар, воситачилар, муқобил усуллар, ҳаракатлар эркинлиги.

Анотация: в настоящей статье на основе научного подхода проанализирован опыт стран с богатым опытом развития обращений физических и юридических лиц в государственные органы, в том числе США, Великобритании, Италии, Франции, Испании, Болгарии, Финляндии, а также теоретические и практические идеи и мнения научной общественности касательно регулирования данной сферы.

Ключевые слова: заявление, жалоба, обращение, квазиюстиция, административные споры, суды общей юрисдикции, административное муниципальное судопроизводство, органы местного отраслевого управления, примиряемые, посредники, альтернативные способы, свобода действий.

Annotation: in this article, on the basis of a scientific approach, the experience of countries with rich experience in developing the appeals of individuals and legal entities to state bodies, including the United States, Britain, Italy, France, Spain, Bulgaria, Finland, as well as theoretical and practical ideas and opinions of the scientific community concerning the regulation of this sphere.

Keywords: statement, complaint, appeal, quasi-justice, administrative disputes, courts of general jurisdiction, administrative municipal proceedings, local government bodies, reconciled, intermediaries, alternative methods, freedom of action.

Ижтимоий-сиёсий ислохотлар кўрсатадики, демократик қадриятлар ва қарашлар ўзидан ўзи ҳокимият органлари фаолиятида шаклланмайди, ҳатто Конституция ва қонунлар ҳам уларнинг қарор топишига ёрдам беролмайди. АҚШ Конституциясининг қабул қилинганига икки юз йилдан ошди, бироқ жамиятда ҳатто 90-йилларда ҳам том маънодаги демократия қарор топмаган. Масалан, 1986 йили 490 минг сайланадиган лавозимларни қора танли аҳолининг атиги 1,3%и, аёлларнинг эса 1,5%и эгаллаган, қолган 98,7%ни оқ танли, 98,5% оқ танли эркалар эгаллаган [1, 30-бет]. Инсон ҳуқуқлари бўйича кўп қонунлар қабул қилган мамлакатда ўтган асрнинг ўрталарида ҳам автобусларда “оқ танли учун”, “қора танли учун” деган ёзувларни кўриш мумкин эди. Ҳар қандай жамият ёки давлатда демократик талабларнинг устуворлигини ифодаловчи мезонларнинг бири, бу, шубҳасиз фуқароларнинг давлат органларига мурожаати ва уни